

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI KASB - HUNARLAR BILAN TANISHTIRISHDA TEXNALOGIYA FANI VA UNING AHAMIYATI

*Namangan davlat pedagogika instituti 70110501 - Ta'lim tarbiya nazariya va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim) yonalishi 1- bosqich magistranti
Xolmirzayeva Zulayxo*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb - hunar bilan tanishtirish yo'llari , usullari , zamonaviy kasblar haqida ma'lumotlar beriladi

Key words: texnologiya , tarbiya , kasb - hunar, texnologik operatsiyalari, qo'l mehnati, loyiha menedjeri, virtual haqiqat dizayneri, vmarketing bo'yicha mutaxassis, buxgalter, dizayner

Barkamol shaxs tarbiyasida, albatta, mehnat ta'limining alohida o'rni bor. Ushbu o'quv fani o'quvchilarda aqliy va jismoniy mehnat turlari, mehnat jarayonlari haqida keng tushuncha hosil qilish, mehnatga oid ko'nikma va malakalarini rivojlantirish kabi ta'limiy maqsadlarga xizmat qiladi. Maktabdagi texnologiya ta'limi va tarbiyasining maqsadi: o'quvchilarga mehnatga muhabbat va mehnat ahliga hurmat tuyg'usini singdirishdan; o'quvchilarni hozirgi zamon sanoat va qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi, qurilish, transport, xizmat ko'rsatish sohalari asoslari va texnologik jarayonlar bilan tanishtirishdan; o'qish va ijtimoiy foydali ish jarayonida ularda mehnat ko'nikmalari va mahoratini hosil qilishdan; ongli ravishda kasb tanlashga va boshlang'ich hunar ta'limini olishga undashdan iborat. Shuningdek, yoshlarni mehnat va kasblarni qadrlashga o'rgatish, ijtimoiy hayotda ularning ahamiyatini tushuntirish, kasb asoslari (texnologiyasi) haqida bilim hosil qilish hamda maktab davridan bolada kasbiy tayyorgarlikni shakllantirish mehnat ta'limi o'qituvchilarning asosiy vazifasiga kiradi. Ma'lumki, boshlang'ich sinflarda texnologiya fanining asosiy maqsad va vazifalari: mehnatga axloqiy va psixologik tayyorlash, o'quvchilarni boshlang'ich politexnik bilim bilan qurollantirish, texnologiya faniga amaliy tayyorlash, texnologik operatsiyalarining malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, o'quvchilarni texnologiya fani jarayonida hartomonlama o'stirishni tarkib toptirishdan iborat. Shu boisdan texnologiya va uni o'qitish metodikasi fani tarkibiga: bo'lajak o'qituvchilarga har tomonlama nazariy va amaliy bilim berish, umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida kasblar haqida ma'lumot berish izchilligini takomillashtirish, Davlat ta'lim standartlari talabi bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar berish vazifalari kiradi. Texnologiya va uni o'qitish metodikasi fani ta'lim metodikalari kursi fani hisoblanib, fanning asosiy ilmiy izlanishlari natijalariga tayangan holda, ilg'or pedagogik tajribalar bilan boyitilgan va zamonaviy texnologiyalarga asoslangan materiallar asosida yoritib boriladi. O'quvchilarni amaliy texnologik jarayonlarga

tayyorlash vaularni boshlang'ich texnologik operatsiyalari malaka va ko'nikmalarini egallashlarini ta'minlaydi. Texnologiya fanining tarbiyaviy ahamiyati ham muhim hisoblanadi. U o'quvchilarda mehnat turlari haqidagi tushunchalarni shakllantiradi, mehnatga bo'lgan qiziqishni hosil qilib, mehnatsevarlik, mas'uliyat, intizomlilik, burch hissi hamda jamoatchilik hissini tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, o'quvchilarning aqliy jihatdan kamol topib borishlarida zamin yaratadi. Iroda va axloqiy sifatlarni rivojlantirishda ko'maklashadi. O'quvchilarda mehnatga bo'lgan his-tuyg'uning hosil bo'lishi ularda do'stlik, birodarlik, bir-biriga ko'maklashish, jamoatchilik, hurmat-izzatda bo'lish kabi fazilatlarini tarbiyalaydi. Bolalarga turli materiallar bilan ishlash alohida qiziqish uyg'otadi. Ayniqsa, o'quvchilar loy, plastilin va tabiiy materiallar daraxtlarning shoxlari, chinor urug'lari, turli qurigan barglar, daraxt po'paklari, yelimlardan foydalanib qushlar, jonivorlar shakllarini qiziqib yasaydilar. Barcha sinflarda oquv dasturi asosini, (ayniqsa, 1-sinflarda) bolaning ish xususiyatlarini hisobga olib, sanchmaydigan, qirqmaydigan, kesmaydigan asboblardan foydalangan holda po'pak, turli bo'sh qutilar, qutichalar, daraxtlarning urug'lari, qurigan barglardan, yelimlab, yopishtirib, plastilin yordamida yopishtirish yo'li bilan turli shakldagi o'yinchoqlar yasashni o'rgatish ishlari tashkil etishi kerak. Bu ishlarni o'rgatish jarayonida bolalarda yig'ilgan tabiiy materiallarni ip bilan ishlatishga, turar joyni asrab-avaylashga, tabiatni muhofaza qilishga o'rgatish bilan bir qatorda tejamkorlik hissini rivojlantirib borish ham shakllanadi. Xullas, texnologiya fani dasturida o'quvchilar texnologiya darslarida egallashi lozim bo'lgan ilmiy texnik bilimlarning, mehnat ko'nikmalarini va malakalarni hajmi hamda mazmuni belgilab boriladi. Texnologiya darslarida ta'limning amaliy turlari - dars jarayonining asosiy qismlaridan biri bo'lib hisoblanadi. U o'zaro bog'langan bir necha elementlardan oddiy asbob va moslamalardan foydalana bilish, kerakli operatsiyalarni to'g'ri va ratsional amalga oshira bilish, ya'ni u yoki bu materialga ma'lum izchillikda ishlov bera borish, yo'l qo'yilgan xatoni o'z vaqtida aniqlash va to'g'rilay olish kabilardan tarkib topadi. Texnologiya fanining mazmuniganmuvofiq o'quvchilar mazkur yosh uchun qulay bo'lgan materiallarga ishlov berishda qo'llaniladigan oddiy asbob va moslamalarni ishlatishning amaliy malaka va ko'nikmalarini egallaydilar. Amaliy malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish asosiy ishlab chiqarish operatsiyalarini o'rgatish ham demakdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari duch keladigan buyumlar texnologiyasi xilma-xildir, biroq bu masalani batafsil o'rganmasdanoq tipikligini sezib olish qiyin emas, ular: materialni o'lchash va belgilash, ularga qirqib ishlov berish, qismlarni yelimlash; tikish, o'rish va bog'lash kabi yo'llar bilan birlashtirish va mustahkamlash, detallarni yig'ish va buyumni montaj qilishdir. Yakunlovchi operatsiya buyumni bezashdir. Boshlang'ich sinfda ta'limning amaliy turlari quyidagilardan iborat:

1. Mehnatning o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish turi
2. Maishiy-xo'jalik mehnati

3.Tabiat quchog'idagi mehnat

4.Qo'l mehnati.

Xilma-xil mehnat turlari o'zining pedagogik imkoniyatlariga ko'ra bir xil emas: ularning ahamiyati u yoki bu yosh bosqichida o'zgaradi. Mehnatning o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish turi o'ziga xos xususiyati bilan ahamiyatli. Masalan, agar o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish birinchi sinflarda katta tarbiyaviy ahamiyat kasb etsa (u bolalarni mustaqillikka, qiyinchidliklarni yengishga o'rgatadi, malakalar bilan qurollantiradi). 2-3-sinflarda esa mehnat endi hech qanday zo'r berishni talab qilmaydi va u bolalar uchun odatdagi bir hol bo'lib qoladi. O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish mehnati bolaning ichki dunyosini ma'lum darajada to'ldirib boradi: bola foydali ish qilishiga, tevarak atrofdagilarga qo'lidan kelgunicha yordam berishga intiladi. O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish-bu tanasining tozaligiga, kostyumining batartib bo'lishiga muntazam sur'atda harakat qilish, buning uchun nimayiki zarur bo'lsa, barchasini ta'kidlashsiz o'z ichki talabidan kelib chiqib bajarishga tayyor turish, gigiyena qoidalariga rioya qilishdir. O'z-o'ziga xizmat ko'rsatish bola uchun mehnatning asosiy turibo'lib hisoblanadi. Bolalarni kiyinishga, yuvinishga, ovqatlanishga, kitoblarni o'z joyiga yig'ishtirib qo'yishga o'rgatish ularda mustaqillikni kattalargakamroq qaram bo'lish va o'z kuchiga ishonish hissini, to'siqlarni yengib o'tish istagi va ko'nikmasini shakllantiradi. Bolalar mehnat tarbiyasining asosiy mazmunini hisoblangan o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish o'z o'rnini mehnatning boshqa turlariga astaMaktabda o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishni tashkil etish va uning tarbiyaviy natijasi pedagogik jihatdan to'g'ri rahbarlik qilishdabbog'liqdir. Chunki aynan ana shu katta yoshdagi kishilar o'z-o'ziga xizmat ko'rsatishni hamma bolalar ishtirok etadigan, mehnat vazifalari va o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish metodining mazmunini asta-sekin murakablashib boradigan xaqiqatdan ham mehnatning bu turini bolalarni tarbiyalash vositasidan biriga aylanadigan qilib tashkil etish metodi bo'yicha ijobiy fazilatlar hamda odatlarni ehtiyotkorlik, batartiblik, mustaqillik, mehnatsevarlik va shu kabilarni tarbiyalash bo'yicha jiddiy, qat'iy ish olib borish kerak.Maishiy-xo'jalik mehnatini bajarish bolalarda alohida emotsional kayfiyat, mehnatsevarlik, tirishqoqlik atrofdagilarga xayrixohlik bilan munosabatda bo'lish, mehnat faoliyatining ijtimoiy ahamiyatli sabablari va shu bilan birga bolaning jamoatchilik asoslari kabi axloqiy sifatlarning shakllanishiga yordam beradi.Maktabda maishiy-xo'jalik mehnati o'z mazmuniga ko'ra xilma-xildir.Bolalarni maishiy xo'jalik mehnatiga muntazam jalb etish tirishqoqlik ko'rsatib ishlash odatini hamda shaxsning mustaqillik, bir-biriga g'amxo'rlik qilish kattalarga iltifot ko'rsatish ular uchun biror bir yoqimli ish qilish istagi kabi sifatlarni tarbiyalash imkonini beradi.Maishiy-xo'jalik mehnati jarayonida bolalarga narsalarga tejamkorlik bilan munosabada bo'lish ko'zga ko'rinmas tartibsizlikniseza bilish va o'z tashabbusi bilan uni bartaraf etishini tarkib toptirish uchun imkoniyatlar yaratadi. 7 yoshli bolalar uchun bunday mehnatni tashkil etishning

eng maqbul shakli navbatchilikdir. O'quvchilar navbatchilik vaqtida binoni(xona poli, eshik va oynani tozalab yuvish), maydonchalarni tartibga keltirish va shu kabilar bilan aloqador mehnat topshiriqlarini bajarish imkoniga ega bo'ladilar. Maishiy-xo'jalik mehnatining ijtimoiy ahamiyatini bolalarning anglab olishlari uchun ular bilan bo'ladigan tarbiyaviy ishda mazmunan muvofiq keluvchi badiiy adabiyot kitoblar ilyustratsiyali rasmlar (masalan, «navbatchilik», «oilada bayramga tayyorgarlik») mazkur manbalar haqidagi suhbatlardan foydalaniladi. Bularning barchasi texnologiya fanini naqadar muhim va kerakli fan ekanligini namoyon etadi. Shu o'rinda Texnologiya (grekcha: „techno“ – hunar, usta va „logos“ – fan, ta'lim)[1] – ilmiy-praktika asosida xom-ashyoni tayyor mahsulotga aylantirishning usullari. Texnologiya - ilmiy bilimlarni inson hayotida amaliy maqsadlar yo'lida yo inson muhitini o'zgaritish va manipulyatsiya qilish qilish maqsadida qo'llanilishi. U shuningdek, nazariy bilimlarni amaliy maqsadlarga erishish uchun (ayniqsa, bunda jarayon qaytalanishi alohida ahamiyatga ega) qo'llanilishi sifatida ta'riflanadi. Texnologiya (yunoncha techne – san'at, mohirlik, uquv) – sanoat, qurilish, transport, qishloq xo'jaligi va boshqa sohalarda mahsulotlar olish, ularga ishlov berish va ularni qayta ishlash usullari tartibga solingan tizim; shu usullarni ishlab chiqish, joriy qilish va takomillashtirish bilan shug'ullanadigan fan.

Dunyoda qanday ish, yumish, kasb, hunar borki barchasi albatta texnologiya yoki texnologik bilim bilan chambarchas bog'liq sanaladi. Kasb shunchaki bir tushuncha yoki jarayonning bo'g'ini emas, balki u bir xil faoliyat turi bilan mashkul kishilarning birlashmasini tashkil qiladi. Ushbu faoliyat tarkibida albatta ma'lum aloqa va axloq normalari belgilangan bo'ladi. E.A.Klimov o'zining ilmiy qarashlarida kasb tushunchasiga shunday ta'rif beradi: «Kasb — jamiyat uchun zarur va qadriyatli soha bo'lib, bunda insondan jismoniy va ruhiy kuch talab qilinadi, bu kuchlar unga sarflangan mehnat o'rniga yashashi va rivojlanishi uchun muhim vositalar omili sifatida namoyon bo'ladi. Kasb tushunchasi haqida so'z borar ekan, «kasb» va «mutaxassislik» tushunchalari farqlanishini ta'kidlab o'tish o'rinli bo'ladi. Ularning farqi shundaki, kasb mutaxassislikka nisbatan kengroq tushunchadir, kasbiy salohiyatidan tashqari, uning muhim sifatlari — ijtimoiy-kasbiy salohiyat, kasbiy avtonomiya, o'zini nazorat qilish, guruhli mezonlar va qobiliyatlar sanaladi. Ayni shularni umumlashtirib, kasb yaqin mutaxassisliklar guruhini tashkil qiladi deyish mumkin. Masalan, shifokorlik kasbi misolida aniqlik kiritamiz. Ya'ni shifokor bu — kasb, terapevt, pediatr, okulist, urolog va hokazolar esa mutaxassisliklardir. Demak, mutaxassislik — kasbiy ta'lim, tayyorgarlik yo'li bilan ish jarayonidagi maxsus bilimlar, ko'nikma va malakalar kompleks bo'lib, ular u yoki bu kasb doirasida ma'lum faoliyat turini bajarmoqlikda zaruriy hisoblanadi. Shunday qilib, mutaxassislik — kasb ichidagi kasbiy faoliyat turi bo'lib, u shaxsiy yutuqlarga yoki o'ziga xos vaziyatlar orqali umumiy natijalarga erishishga qaratilgan bo'ladi. Tasniflash borasida

yondashuv asosida kasb tanlash yoshiga yetib kelayotgan 8-sinf o‘quvchilarida kasb tanlash uchun tushuncha va yo‘nalish berish mumkin. Ya’ni to‘rtburchakshakladagi piramidaning eng yuqori bo‘sh qoldirilgan qismiga o‘zingiz tanlaydigan kasb nomini yozasiz yoki tasavvur qilasiz deb kasbga tanlashga qiziqish uyg‘otish mumkin. Bu orqali o‘quvchilarda kelajakdagi mehnat faoliyatlarini tasavvur qilish orqali sekinlik bilan, ya’ni quyidani yuqoriga chiqish mumkinligi haqida hamda kasb tipini aniqlashdan boshlab, uning turkumini muhokama qilishgacha bo‘lgan pog‘onalarni bosib o‘tishlari kerakliklarini uqtish lozim. Zero, Kaykovusning «Qobusnoma»sida ta’kidlanganidek: «Ey, farzand, ogoh bo‘lki, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo‘lur va hech kishiga naf yetkurmas. Bilursanki, xori mug‘ilon (tikanli buta)ning tani bordur, ammo soyasi yo‘qdur. Hunarsiz kishi ham xori mug‘ulon yanglig‘na o‘zigava na o‘zgaga foyda berur» deyilganidek, o‘quvchi-yoshlarda yoshligidanoq ahli inson uchun foydasi tegadigan yetuk va komil inson bo‘lishlari uchun zaruriy poydevorni qo‘yish joiz. Hozirki kunda juda ko‘plab yangidan yangi kasb hunarlar paydo bo‘lmoqda va ularning ayrimlarini ko‘rib chiqamiz.

Loyiha menejerlari

Hozirda har bir kompaniya o‘ziga tegishli loyihalarini ishlab chiqish jarayonini boshqarish uchun malakali loyiha menejeriga ega bo‘lishni istamoqda. Bugungi kunda loyiha menejerlariga talab har doimgidanda yuqori. Odatda, kompaniyalarda bir vaqtning o‘zida bir nechta dasturlar ishlaydi va loyiha menejeri ko‘p vazifani bajarish va bajartirishga mas’ul shaxs hisoblanadi. Loyiha menejerlari loyihaning asosiy maqsadlari va ko‘lamini aniqlash, rivojlanishning yaxlit rejasini tuzish, ijro bosqichida jamoani boshqarish, loyihaning yakuniy yopilishiga bosh-qosh bo‘ladi.

Buxgalter

Daromad va xarajatlarni kuzatishda, ularning qonun hujjatlariga muvofiqligini taminlashda, investorlarga, menejment va hukumat vakillariga biznes qarorlarini qabul qilishda zarur bo‘lgan miqdoriy moliyaviy malumotlarni taqdim etishga yordam beruvchi soha buxgalteriya hisoblanadi. Shuningdek, buxgalteriya hisobini yuritish korxonaning moliyaviy operatsiyalarini muntazam va batafsil ro‘yxatga olishni anglatadi. Ahamiyatlisi, buxgalterlarga talab doimiy tarzda mavjud bo‘ladi. Chet tillaridan birortasini bilsangiz, masofadan turib kattaroq so‘mmadagi maosh to‘laydigan bir necha kompaniyada bir vaqtning o‘zida buxgalter sifatida faoliyat yurita olishingiz ham mumkin!

Dasturiy ta’minot ishlab chiqaruvchisi (Software manufacturer)

Bilamizki, ushbu kasb IT (axborot texnologiyalari) sohasidagi juda mashhur va yaxshi haq to‘lanadigan ish hisoblanadi.

Virtual haqiqat dizayneri (VR designer)

VR minigarnituralar va boshqa gadgetlarga talab katta ekanligi o‘z-o‘zidan ushbu yo‘nalishda faoliyat yurituvchi dizaynerlarga kelajakda yaxshi daromad topish mumkin bo‘lgan ish o‘rinlarining mavjud bo‘lishiga ishora hisoblanadi.

Marketing bo‘yicha mutaxassis

Marketing tadqiqotlari - bu kelajakda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydigan sohaladan biri sanaladi, sababi kompaniyalar doimiy tarzda yanada ko‘proq rivojlanish va kattaroq natijalarga erishishga intilishadi. Mazkur jarayonlarning samarali tarzda amalga oshirilishida esa bevosita marketing tadqiqotlarining o‘rni beqiyos sanaladi. Bunda tovar va xizmatlarini innovatsion usullar bilan targ‘ib qilish va brend, imijni yaratadigan, saqlaydigan va obro‘cini oshiradigan kasb egalari ham marketologlar safiga qo‘shilib ketadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati

1. I.M.Tilavova „ Texnologiya va uni o‘qitish metodikasi“ buxoro 2021 info@alltest.uz
2. KASBLARNING TASNIFI VA KASBLARDA MEHNAT TURLARIGA TA’RIF (8-SINF O‘G‘IL BOLALARGA MO‘LJALLANGAN DARS MASHG‘ULOTLARI TIMSOLIDA)
3. Roila Yuldoshvoyevna Xaydarova Toshkent viloyati Bo‘stonliq tumanidagi 14-maktab texnologiya fani o‘qituvchisi“RAQAMLI TA’LIMNING ZAMONAVIY TENDENTSIYALARI VA ULARNI TA’LIM-TARBIYA JARAYONIGA TADBIQ QILISH YO‘LLARI” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI25-oktabr 2023-yil
4. Kaykavus " Qobusnoma", " Yangi asr avlodi " 2016